

FOLYÓIRATSZEMLE

HELYNÉVTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 7. (2012) **Szerkesztette: HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA** **A Magyar Névarchívum Kiadványai 24. Debrecen. 172 lap**

A Helynévtörténeti Tanulmányok 7. kötete a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus névtani szimpóziúmán elhangzott előadások írott változatát adja közre. A kongresszusra 2011. augusztus 22–27. között Kolozsváron került sor. A névtani szimpóziúm címe: „Név – egyén – közösség: változó névhasználat térben és időben” volt. Az előadások tematikájában a történeti és leíró megközelítés egyaránt helyet kapott, a programadó előadások mellett elhangzottak a nevek elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozók is. Jelen kötetben 14 tanulmányt olvashatunk.

KOVÁCS ÉVA a „Helynévrendszerek sajátosságainak vizsgálata Árpád-kori oklevelekben” című írásában a 11. század első felének, valamint a 13. század elejének helynévadási módjait mutatja be, illetve hasonlítja össze az 1055. évi Tihanyi alapítólevélben, illetve az 1211. évi Tihanyi birtokösszeírásban található helynévi szórványok alapján (9–17). Megállapítja, hogy a régi magyar helynévadási gyakorlatban fontos névalkotási eszköz volt a metonímia. A névanyag elemzése bizonyítja, hogy a régi magyar helynévadás két nagy típusát a személynévekből alakult egyrészes nevek, valamint a földrajzi köznévi alaprészsel alkotott kétrészes mikrotoponimák adták.

TÓTH VALÉRIA írásában beszámol a „Magyar Digitális Helynévtár” című kutatási programról, a munka előzményeiről, a program társadalmi és tudományos jelentőségéről. Részletesen beszél az MDH létrehozásának munkafolyamatairól, informatikai hátteréről, illetve a program felhasználási lehetőségeiről (19–27).

DITRÓI ESZTER azokat a módszertani szempontokat mutatja be, amelyeknek az elemzése segíthet feltárni a helynévadásban esetlegesen meglévő területi különbségeket (29–38). Vizsgálatában a nyelvjáráskutatás hasonló szempontú megfigyeléseiből indul ki, ezek alapján a differenciáció okainak öt típusát különíti el: a földrajzi környezet, a történelmi események, a migrációs folyamatok, továbbá az idegen nyelvi környezet és a térképek mai névanyagra gyakorolt hatása. Az elemzés során ezeket a szempontokat veszi sorra Vas megyei példák alapján.

CSOMORTÁNI MAGDOLNA reprezentatív korpuszon mutatja be a csíki domborzati névrendszer sajátosságait (39–52). A helynévanyag vizsgálatát funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai síkon végzi. Bemutatja, hogy a névrendszer kettős arculatának általános vetülete a névszerkezetek funkcionális-szemantikai síkjához, míg regionális vetülete a funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai síkjaihoz, illetve névalkotási szabályegyhütteséhez egyaránt kapcsolódik.

GYÖRFFY ERZSÉBET írásának célja a *szleng helynév* fogalmának meghatározása (53–60). Véleménye szerint a szociolingvisztikai kutatások eredményeit felhasználva érdemes lenne újragondolni a névhasználat kérdéseit. A névhasználat kérdéseire kapcsolódó terminusok (pl. *természetes, mesterséges, hivatalos név; közösségi vagy népi név*) bemutatása után HOFFMANN ISTVÁNNak a személynévrendszerek leírásához kidolgozott modellje alapján felvázolja a helynévhasználat alaptípusait, a pragmatikai és a kognitív szempontokat érvényesítve. A formális kommunikációs helyzetben használt neveket *normatív névváltozat*-nak, a nem formális beszédhelyzetben előkerülő helyneveket pedig *nem normatív név*-nek vagy *említőnév*-nek nevezi.

RESZEGI KATALIN munkájában HOFFMANN helynév-tipológiájának *jelentésváltozás* és *metonimikus névadás* terminusaiból indul ki (61–8). HOFFMANN szerint a jelentésváltozás a rész-egész szemléleten alapuló névadási mód, a metonimikus névadás pedig a névátvitel egyik fajtája. RESZEGI szerint ez a két névadási folyamat számos hasonlóságot mutat, nem lehet élesen elválasztani őket. A szerző a kognitív szemlélet érvényesítésével, mai és régi magyar névanyagot felhasználva mutatja be, hogyan viszonyul egymáshoz ez a két névközpontú eljárás.

BÁBA BARBARA a fafélék neveinek helynévformáns szerepével foglalkozik korai ómagyar kori névanyag alapján (69–75). Első lépésként bemutatja a *névformáns* terminus szakirodalmi használatát. Vizsgálatát a korai ómagyar korból fennmaradt, faféléket jelentő köznevekre összpontosítva végzi: *barkóca, berkenye, bodza, bükk, cser, cseresznye, haraszt, jegenye, juhar, szilva*. A szerző szerint ezeket a helynévben betöltött funkciójuk alapján két csoportba lehet sorolni. Képzővel és előtagként termékeny névközpontú elemek, sajátosságjelölő funkcióval; önmagukban, illetve utótagként viszont helynévformáns szerepűek, földrajzi köznévi funkciójuk jelentkezik.

PÁSZTOR ÉVA írásának középpontjában olyan, a 20. század második feléből adathozható mikrotoponimák állnak, amelyekben középkori, mára már elpusztult települések nevei maradtak fenn (77–83). A szerző röviden bemutatja a modern kori mikrotoponimák témához kapcsolódó általános jellemzőit, majd az elpusztult településekről, illetve általában a magyar településhálózatról ír. A szerző a településnév módosulásának két típusát különíti el: 1. az egykori települések neve a települések területének szinonim megnevezéseként jelentkezik, vagyis denotatív jelentése megtartása mellett bizonyos alaki változáson megy át; 2. a jelentés és a névtest egyaránt változáson megy át.

BÖLCSKEI ANDREA a helynevek standardizációjának kérdésével foglalkozik (85–102). A nemzetközi gyakorlathoz szólva bemutatja a United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) nevű szervezetet, annak céljait, névstandardizációs alapelveit, illetve a szakértői által kidolgozott helynév-standardizációs modellt. Írásának második felében a szerző a magyar gyakorlatot mutatja be, kitérve a településnevek egységesítésének magyar hagyományaira: az Országos Községi Törzskönyvbizottság, illetve a Földrajzinév-bizottság (FNB.) munkájára. Végül beszámol a Termini projekt munkájáról, a határon túli magyar nyelvterület településneveinek újstandardizálásának feladatáról.

Hasonló kérdésekkel, a mikrotoponimák egységesítésének módszertanával foglalkozik MIKESY GÁBOR (103–15). Előbb ismerteti ezek egységesítésének szempontrendszerét, illetve az egységesítés folyamán felhasználható fő forrásmunkákat, majd lépésről lépésre bemutatja az egységesítés folyamatát és módszerét, kitérve a gyakorlati problémákra is.

TÖRÖK TAMÁS a mikrotoponimák fordíthatóságának kérdésével foglalkozik felvidéki példák alapján (117–32). Munkájában két tájegység, Zoboralja és az Alsó-Ipoly mente

történeti és élő helynévanyagát dolgozza fel és rendszerezi. A szlovák és magyar nyelvű térképeken meglévő mikrotoponimák összehasonlítása révén megvizsgálja a névpárok viszonyát, a fordítás folyamatát, a használt átváltási műveleteket. A fordítási jellegzeteségek számbavétele során három fő kategóriát különít el gazdag példaanyag alapján: a tükörfordítást, az átírást és az új motivációt.

A kötet három tanulmánya foglalkozik a történeti személynevek elméleti és gyakorlati kérdéseivel. SZENTGYÖRGYI RUDOLF a személynév, az anyanyelv és az identitás összefüggéseit mutatja be középmagyar kori boszorkányperekben (133–42). Célja megvizsgálni, hogy milyen mértékben megbízhatók a személynév alapú etnikai rekonstrukciók. Felvázolja azokat a szempontokat, amelyek együttes vizsgálata eredményre vezethet: a család- és keresztnév sorrendje, a név etimológiája, a nevekhez járuló képzők és utótagok nyelvi eredete. Hangsúlyozza, hogy van létjogosultsága a személynévi alapú etnikai rekonstrukciós vizsgálatoknak, de csak nagy elemszámú korpuszok alapján.

N. FODOR JÁNOS a családnevek történeti tanulságait mutatja be a Partium késő középkori és újkori névanyaga alapján (143–58). Három szempontot tárgyal részletesen: 1. a késő középkori jobbágyköltözéssel kapcsolatos névtani kérdéseket; 2. a foglalkozásnevek gazdaságtörténeti tanulságait; 3. a névadó népesség nyelvi hovatartozásának megállapíthatóságát a nevek eredet szerinti osztályozása révén.

A kötet utolsó tanulmánya VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA írása, amely a városi névadási szokások vizsgálatával foglalkozik 18–19. századi rábaközi keresztnévanyag alapján (159–70). Munkája első felében a lakóhely mint a névadási szokásokat befolyásoló tényező bemutatása során összehasonlítja a Rábaköz és Újváros 18. századi névállományát. Ezt követően a rábaközi névválasztási szokások változását mutatja be, rámutatva azokra a névélettani folyamatokra, amelyek a 19. század közepére közel hozták egymáshoz a falusi és a városi névválasztás gyakorlatát.

Az átfogó jellegű, egy adott térség vagy időszak névanyagát felölelő és elemző tanulmányok mellett részkérdésekre koncentráló, problémafelvető írásokat is olvashatunk, rávilágítva azokra a kérdésekre és kutatási területekre, amelyeken még számos tennivalója akad a névtudománynak.

HAINDRICH HELGA ANNA

HELYNÉVTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 8. (2012)

Szerkesztette: HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA

A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 27. Debrecen. 172 lap

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke által gondozott folyóirat nyolcadik száma tizenegy tanulmányt tartalmaz, amelyek főként a szakterület fiatal kutatóitól származnak, akiknek a publikációi e periodikában is megjelentek már. Több szerző valamely nagyobb kutatási témához kapcsolódó újabb eredményeit mutatja be a kötetben. Ezek többször történeti forrásokhoz (Tihanyi alapítólevél, Tihanyi összeírás, a garamszentbenedeki apátság adománylevele, Anonymus gesztája) vagy más, a helynévtörténettel